

AVUI cultura

Entrevista amb Massimo Cacciari, el filòsof que va voler ser alcalde de Venècia / Pàg. III

Els miralls a la literatura / Pàg. IV

Conversa amb Milorad Pavić. Entre la discreció i la bonhomia / Pàg. V

Avançament de 'Dos és massa', de Donald Westlake, i anàlisi de la seva producció literària / Pàgs. IX i X

Què és avui la filosofia?

Gonçal Mayos

Sembla inevitable la necessitat de replantejar-se periòdicament la natura del que anomenem *filosofia*. És inevitable perquè aquest espai del saber i del pensament humà és el que ha sofert més canvis i més radicals en la història de la humanitat. Això és lògic si s'entén que va ser potser el primer, ja que filosofia va començar sent sinònim de *saviesa*, *ciència* i, fins i tot, *pensament* en sentit rigorós.

Al llarg del temps, de l'ample àmbit de la filosofia se n'han anat escindint i independitzant la resta de gèneres cognoscitius i intel·lectuals: matemàtiques i teologia, física i antropologia, biologia i lògica. Tota l'àmplia gamma de disciplines concretes i específiques han anat separant-se del tronc comú que va representar durant més de dos mil·lennis la filosofia. Sembla com si l'àmbit que aspira a tot el saber —"amor o aspiració al saber"— és la definició etimològica de *filosofia* — sentís vergonya o repel·lís aquells sabers que ja no es presenten com a *aspiracions* sinó com a disciplines consolidades, com a *ciències*.

El filòsof s'ha anat quedant tradicionalment amb l'espai intel·lectual i cognoscitiu que ha restat després que els sabers específics s'han anat independitzant. Tant és així que actualment, consolidades a més de les ciències físico-matemàtiques, les biològiques o de la salut i, fins i tot, les anomenades ciències humanes i socials, la filosofia sembla que ha passat de considerar-ho tot a no considerar res. Sembla que de ser l'aspiració a qualsevol saber ha quedat reduïda a una aspiració a un saber fantasmagòric de tant *pur* —a priori i mancat de concreció empírica— com diuen que és.

No és estrany doncs que, avui dia, una de les preguntes més difícils de contestar als estudiants de filosofia sigui al meu parer: què és filosofia? Aquesta assignatura sembla que està destinada a parlar de tot, però alhora no pot parlar —amb legitimitat científica, de tècnic especialista— de res. Alhora es planteja un altre problema: ¿de què tracta la història de la filosofia si no es limita a una espècie d'arqueologia intel·lectual —de guardar memòria del que ha estat i ja no és— i quin sentit té fora dels apèndixs històrics que solen incloure les disciplines independitzades de la filosofia?, ¿què és història de la filoso-

fia si no vol ser ni el record dels errors de la humanitat o peculiaritats intel·lectuals en el passat, ni la suma integrada de la història de la matemàtica, la teologia, la física, l'antropologia, la biologia, la lògica, etc?

Aquestes qüestions són inevitables encara avui dia i això és una de les coses que més criden l'atenció de la filosofia en un temps en què la gent —força legítimament, d'altra banda— té pressa per saber què en pot treure d'un aprenentatge, quines són les expectatives de treball i de demanda social d'un esforç intel·lectual. La filosofia, si vol continuar tenint un lloc i un paper en l'educació i en l'evolució socialment majoritària del pensament, ha d'aconseguir donar una resposta a aquestes preguntes. I ho ha de fer tant pel que fa al plantejament més teòric com al més pràctic i immediat.

Aquesta és evidentment una tasca digna de Sísif —el tità condemnat pels déus olímpics triomfants a empènyer eternament cap al cim d'una muntanya una pesada pedra que, indefectiblement, tornava a rodolar cap al pla a l'últim moment. La filosofia, pel seu camp de treball sempre en transformació i no estrictament definit (ja que quan en defineix un el perd en constituir-se aquest en ciència o disciplina autònoma) i per la complexa diversitat de problemes que abasta, està abocada a una recursivitat sovint desesperançadora. Ha de cercar definir-se d'una nova manera per adequar-se a la canviant situació teòrica dels sabers de cada moment, però en la mesura que ho aconsegueix transforma de tal manera el seu àmbit teòric que ha de començar de nou l'esforç de definir-se.

La filosofia teixeix un meravellós tapís de Penèlope que, com més meravellós —i fructífer— és, més aviat l'ha de destèixer per començar de nou. Per a la filosofia —i això no se li sol reconèixer i agrair— els seus èxits representen, alhora que la creació d'un nou camp de saber autònom, el replantejament de la seva pròpia identitat.

Així s'entén que la filosofia resti sempre com inacabada, en etern procés de definició, en camí cap a la seva impossible constitució científica (ja que només ho pot aconseguir per a una part del seu camp, que perd tot seguit, quedant-se només amb l'àmbit no plenament definit).

D'aquesta (tràgica o afortunada) circumstància de la filosofia

AVUI

n'és conscient el catedràtic de la Universidad Autónoma de Madrid Félix Duque. Com tots els filòsofs tard o d'hora, acara el problema i en proposa una resposta pel que fa al nivell més profundament teòric. El seu llibre *Los destinos de la tradición. Filosofía de la historia de la filosofía*, publicat per Anthropos, acara aquest repte a partir d'una sòlida confrontació que té com a centres Aristòtil, Dilthey, Kant, Hegel i Heidegger. És força interessant la contínua referència i posició d'aquests dos darrers autors. Ells semblen emmarcar, pel professor Duque, la part més interessant de la seva proposta. També podem dir que, dintre d'una completa erudició, dels dos autors vius més tractats, l'un —Derrida— el

forneix d'alguns dels plantejaments centrals, mentre que l'altre —Vittorio Hösle, el "nen prodigi" ítalo-alemany— li serveix —gairebé exclusivament— com a objecte de crítica.

Evidentment, la proposta completa de Félix Duque va més enllà dels aspectes que aquí podem tractar, però nosaltres discutirem bàsicament la seva definició de filosofia. Partint d'una anàlisi del "sentit metafísic d'experiència", aquest professor caracteritza la filosofia en oposició als sabers tècnics: aquells que cerquen una utilitat immediata i concreta, per a la qual cosa delimiten un camp concret dintre del qual els estudiosos s'atorguen el paper de *perits*. En aquests sabers tècnico-científics es

barra el pas als "mers aficionats", ja sigui en el sentit de persones que no s'hi dediquen professionalment o de persones que només s'atansen com a *aficionados* a reflexionar aquelles qüestions.

Com tots sabem, la definició de filòsof ha estat sempre una cura d'humilitat, s'ha definit sempre com a *aficionat*, *aspirant* o *amic* del saber i no com a depositari d'una veritat absoluta —per limitada que fos—. Així, molt al contrari del que fan els sabers *disciplinari-tècnics*, la filosofia resta sempre com un camp obert a qualsevol persona que des d'un ús rigorós i franc de les facultats intel·lectuals vol meditar o reflexionar.

passa a la pàgina següent

cultura

Filosofia avui

Una revisió
periòdica i
inevitable

ve de la pàgina anterior

La filosofia va en contra de tota dogmàtica —que fixa una veritat per sempre— i garanteix la possibilitat que tothom d'acord amb la seva capacitat intel·lectual pugui intentar la reflexió racional. Està oberta per tant —com a possibilitat— a l'examen, la crítica o la meditació des de la raó o des del sentit comú —el *bon sentit*, que, com deja entre irònicament i lúcidament Descartes deu ser la cosa més ben repartida del món perquè ni els descontentadissos no en reclamen més del que tenen.

Fins aquí hem remarcat —com fa el professor Duque— la liberalitat de la filosofia. Però aquesta obertura universal a qualsevol que vulgui fer valer la seva raó i les seves raons no implica identificar la filosofia amb el regne del *bla-bla-bla* més insuls o mancat de rigor. La filosofia no és tampoc el regne dels visionaris —que fàcilment solen caure en un dogmatisme, d'altra banda— o les teranyines mentals que deia Kant. La filosofia no és que vulgui anar més enllà de tota experiència o de tota *empíria* (no és *pura* en aquest sentit) sinó que basa la seva reflexió en la recerca del *sentit* o la *significació* de l'experiència. Cerca la comprensió —que és més complexa que la mera explicació— de la raó o lògica (*logos*) de les dades empíriques (mediatitzades sempre per l'experiència global).

La filosofia parteix del fet que les dades empíriques individuals només tenen sentit i vénen donades a partir d'una totalitat cognoscitiva. Per això no és un saber que —com hem dit— cerqui el sentit concret i aïllat d'un tipus determinat de dades (esdevenint disciplina tècnica i perita en elles), sinó que s'acara amb l'experiència total de l'home, cosa que implica valorar el conjunt de l'experiència i saber de la humanitat en la història. La filosofia no fuig de l'experiència sinó que la

El mussol, observador pacient i reflexiu de la natura, ha estat el símbol de la filosofia

valora amb la màxima amplitud. Per això no pot oblidar tan fàcilment com fan les ciències particulars la història del pensament humà (en gran part sintetitzat en la història de la filosofia). Ha d'enfrontar-se amb la tradició de pensament i d'experiència humana —encara que sovint es veu reduïda només a la tradició occidental des de Grècia.

És per aquest motiu que la filosofia —més enllà de l'*ara dic el que se m'acaba d'acudir* i malgrat la seva liberalitat— demana una gran exigència intel·lectual. Hom s'ha d'enfrontar ni més ni menys que amb la tradició completa de pensament —amb voluntat de completitud teòrica més que no de mera erudició—. Per això creiem que Duque considera la tradició com el *medium* —el medi— en què ens movem i som (no només filosòficament, però ara ens interessa en tant que filòsofs).

Així s'entén, potser, aquesta expressió de Heidegger i Gadamer que tant sorprèn: no diem el llenguatge o la tradició sinó que aquests ens diuen. La filosofia, com a experiència i discurs, es fa en un constant diàleg amb la tradi-

*La filosofia
sembla una
assignatura
destinada a parlar
de tot*

ció filosòfica i, per tant, està mediatitzada pel llenguatge que aquesta mateixa tradició ha conformat.

Fer filosofia i no caure en la ingenuïtat de descobrir mediterranis implica l'esforç d'assimilar la tradició de pensament que ens permet ser on som i el que som. Però alhora assimilar aquesta tradició no és tan senzill, no implica només erudició sinó també comprensió. L'esforç per fer-se contemporani en filosofia —és a dir, per estar a l'altura del que avui podem pensar sense repeticions ingènues ni visions sense cap sentit— implica un procés d'interpretació de la tradició fi-

*El filòsof s'ha
definit sempre com
un aficionat,
un aspirant o un
amic del saber*

losòfica heretada. Com més profunda és aquesta interpretació en més gran mesura implica creació, una comprensió creativa del passat, del present i d'un mateix.

Ser contemporani implica interpretar la tradició filosòfica des del punt que il·lumina el present, que il·lumina fructíferament els problemes actuals. Per això, la filosofia no és una mera arqueologia, no té res a veure amb el carretejar il·lustres morts d'un lloc a altre. Es fa història de la filosofia perquè és la història del nostre present. Des de la història de la filosofia, per tant, des de la comprensió creativa i actual de la tradició, es

pot il·luminar el present, la projecció actual d'aquella tradició.

Això no implica afegir una carcassa erudita que impedeix la consideració amb ulls nous dels vells problemes o el descobriment de nous problemes, sinó que, senzillament, és un intent de no llençar per la borda la possibilitat potser més vàlida de fer un discurs contemporani, de ser capaços de comprendre el món conceptual actual. La novetat només es destaca sobre el fons de la permanència, una idea nova només es pot formular —almenys en un principi— a partir dels vells conceptes.

La filosofia és més conscient d'aquesta circumstància que la resta de disciplines, ja que per la seva natura inacabada pot ser el lloc privilegiat de la novetat, del pensament creatiu. Certament, si no ho aconsegueix, fracassa; però no hem d'oblidar que —quan ho aconsegueix i es consolida/emancipa un nou saber— part de l'èxit se li ha d'imputar, encara que a partir d'aquell moment resti sola —més sola que abans— per reconstituir-se i tornar a afrontar el seu destí de Sísif intel·lectual. ■